

24. 2. 2001

9

CUMARTESİ

YAZILARI

ATAOL BEHRAMOĞLU

Puşkin ve Nâzım...

Nâzım Hikmet'in Aleksandr Puşkin üzerine bir yazısını E. Babayev'in yayına hazırladığı "Bütün Eserleri"nin 8. cildinde bulabilirsiniz. 1962 tarihli bu yazının bir bölümü, sevgili dostum, kardeşim Aziz Çalışlar'ın, "Nâzım Hikmet, Sanat ve Edebiyat Üstüne" başlıklı önemli çalışmasında da yer alıyor: "Ömrüm boyunca bir tek şiir çevirdim Türkçeye, Puşkin'in bir şiirini. Puşkin'i sinemada, tiyatrodan seyrettim, Puşkin üstüne yazılmış kitaplar, biyografiler okudum ve her seferinde yüreğim ağzıma geldi, aman kendini öldürtecek diye ve her seferinde dehşetli bir keder duydum, Puşkin öldü diye. Yeryüzünde batısı, doğusu, kuzeyi, güneyi içinde, sevdiğin dört şair say deseler, bu dörtten biri Puşkin'dir. Puşkin'i on dokuzumdan altmışıma kadar artsız arasız sevdim, çünkü artsız arasız sevdalandım halkıma, bütün halklara, memleketime, bütün memleketlere ve dostlara, kadınlara. Puşkin'den birçok şey öğrendim, ama öğrendiklerimin başında: kocalmamak sanatı gelir."

★★★

Nâzım Hikmet'in Aleksandr Puşkin'e büyük sevgisi Vera Tulyakova'nın anılarında da sayfalar boyunca anlatılır. Peki, 20. yüzyıl Türk şairinin 19. yüzyıl Rus şairine bu sevgisi nereden geliyor? Nâzım'ın 20. yüzyıl Rus modernistlerinden, özellikle de Mayakovski'den etkilendiğine (bir ölçüde doğru olarak) inanılır. Puşkin'in şiiriyle ilişkisi konusunda ise herhangi bir yazı ya da değiniye rastlamadım. Nâzım'ın Puşkin'e duyduğu hayranlık bir şairin bir başka şaire duyduğu olağan yakınlık mı, yoksa daha derin kökleri olan bir duygu mudur? Bu sorunun yanıtını, kısa süre önce Puşkin üzerine yaptığım ayrıntılı bir çalışma sırasında buldum. Puşkin şiirinin Nâzım Hikmet şiiri üzerinde etkisinin, XX. yüzyıl Rus modernizmi ve özellikle de Mayakovski şiirinden çok daha açık ve belirgin olduğunu gördüm. Ciddi, ayrıntılı bir çalışma gerektiren ve başka örneklerle de desteklenmesi gereken bu saptamamı burada özetleyecek olursam, Puşkin'in "Poltava" adlı tarihsel konulu destanında bir idam günü öncesindeki gecenin betimlendiği son bölümle "Şeyh Bedrettin Destanı"nın ünlü son bölümü arasında dikkat çekici bir benzerlik görülüyor. Yine "Poltava"daki Büyük Petro ve savaş sahneleri betimleriyle "Kuvayı Milliye"deki Mustafa Kemal ve savaş sahnesi betimlemeleri arasındaki yöntem ve kurgu benzerliklerinden söz edilebilir. Bu benzerlikler Nâzım Hikmet'in (anadili Rusça olmayan biri için okunup anlaşılması Mayakovski'ye göre daha az güç olan) Puşkin'i derinlemesine okuduğunu ve ondan etkilendiğini gösteriyor.

Puşkin'den etkilenen sadece Nâzım Hikmet mi? Eğer "Poltava" ve özellikle de "Yevgeni Onegin" olmasaydı, Tolstoy'un "Savaş ve Barış"ı kuşkusuz ki yazılamayacaktı. Puşkin'in Rus şiir ve anlatı diline eşsiz bir yalınlık ve akıcılık kazandıran çok yönlü yapıtının Rus edebiyatının modernleşmesindeki rolü, günümüze kadar süren ve süreceği kuşkusuz olan etkileri inanılmaz büyüklüktedir. Dünya edebiyatı üstündeki etkilerine bir başka örnek olarak ise, daha 1847'de Prosper Mérimée'nin kendi "Carmen"iyle Puşkin'den çevirdiği "Çingeneler"i bir arada yayımlamasını gösterebiliriz.

★★★

Puşkin'in birbirlerine kopmazca bağlı, kişilik ve dünya görüşünün özelliklerini bir çırpıda özetleyebilmek kolay değil. Bu kişilik ve dünya görüşünün oluşumunda başta Voltaire'in yapıtları olmak üzere Batı aydınlanmacılığı ürünlerinin; köklerini mitolojide, eski Yunan-Latin klasiklerinde bulan hümanist ve özgürlükçü geleneklerin; Rus halk yaratıcılığının ve 18. yüzyıl klasikçi Rus edebiyatındaki aydınlanmacı geleneklerin; Byron romantizminin, W. Scott tarihsel romanının, rönesans edebiyatı ve özellikle de Shakespeare'in belirleyiciliğini ilk sırada anmak gerekir. Hümanist, halkçı, özgürlükçü yapıtlarıyla Rus monarşisinin korkulu düşü olan Aleksandr Puşkin (1799 - 1837) kendisinden yaklaşık yüz yıl sonra doğacak Türk şairi Nâzım Hikmet gibi yaşamı boyunca siyasal yönetimin baskısı altında kaldı. Yapıtlarının yayınına sansürce engel olundu. Her davranışı polisçe izlendi. Bütün yazışmaları polis denetiminden geçti. Cezasına girmediyse de yıllarca sürgünde, gözetim altında tutuldu. Nâzım Hikmet gibi ülkesinden gizlice ayrılmak zorunda kalıp bir başka ülkede ölmediyse de ülke sınırları dışına çıkmasına siyasal yönetimce hiçbir zaman izin verilmedi. Ömrünün son birkaç yılında çevresindeki baskı çemberi gittikçe daraldı ve sonuçta da, daha çok planlanmış bir cinayete benzeyen bir düelloda yaşamını yitirdi.

★★★

Puşkin yaşamaktayken de dâhl bir sanatçı olduğu çağdaşlarınca bilinmekteydi. Bugün ise sadece Rus edebiyatını değil Rusya'nın son birkaç yüzyıllık kültürel, siyasal tarihine ilişkin hiçbir şeyi Puşkin'siz anlamak olanaklı değildir. Nâzım Hikmet'in büyük sanatçı kişiliği de daha ilk yapıtlarıyla kendini dost düşman herkese kabul ettirmişken 40'lı ve 50'li yıllarda yapıtı ve adı kendi ülkesinin kültürel yaşamından neredeyse tümüyle çıkarılıp atılmak istendi. Buna karşılık ünü dünya ölçüsünde giderek yaygınlaştı ve 60'lı yıllarda da kendi ülkesine yapıtlarıyla görkemli dönüşü gerçekleştirdi... Fakat yine de, son günlerde bir kez daha görüldüğü gibi, ilkel saldırıların hedefi olmaktan büsbütün kurtulmuş değil...

Aynı şey Puşkin için söz konusu olmasa da, bir olay bana bir yazgı benzerliğini bir kez daha düşündürdü: Puşkin'le ilişkisi olmayan ve bu konuda zaten (elyazması, belge vb. türünden) herhangi bir kanıt bulunmayan ve bulunması mümkün olmayan, tiksinti verici, düzmece bir kitabın "Puşkin'in Gizli Güncesi" adıyla ilk kez on yıl kadar önce Amerika'da yayımlandığından sonra geçtiğimiz günlerde de Türkiye'de yayımlanması. Puşkin'i ahlâksız, kişiliksiz bir sapık olarak gösteren ve bu yolla da olsa onun büyük adından yararlanarak para kazandırmak amacına yönelik bu sahte "günce", içeriğiyle de, tarzıyla da, üzerinde ciddi olarak durmaya değmeyecek kadar düşük düzeyde bir bayağılık örneği. Amerika'daki, Türkiye'deki, herhangi bir başka yerdeki yayımcı ve kotarıcıları için söylenebilecek şey ise, sadece Puşkin'e karşı değil, onun kişiliği ve yapıtında en seçkin örneklerinden birini bulan insanca değerlere, inceliklere karşı, ahlâkça ve hukukça bağışlanamaz bir suç işledikleridir.

ataol b@cumhuriyet.com.tr

